

**PREZES
URZĘDU OCHRONY
KONKURENCJI I KONSUMENTÓW**
MAREK NIECHCIAŁ

Warszawa, 17 maja 2019 r.

DOZIK-025.1.2019

Stanowisko Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów dotyczące klauzul odnoszących się do ubezpieczenia niskiego wkładu własnego (UNWW) zamieszczanych w umowach bankowych

Wraz z wejściem w życie w dniu 17 kwietnia 2016 r. ustawy z dnia 5 sierpnia 2015 r. o zmianie ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2015 r. poz. 1634) Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów (dalej: Prezes Urzędu, Prezes UOKiK) zyskał kompetencję do przedstawiania sądom istotnych poglądów dla toczących się przed nimi spraw. Do dnia publikacji niniejszego stanowiska Prezes Urzędu przedstawił setki istotnych poglądów w sprawach indywidualnych dotyczących umów o kredyt lub pożyczkę hipoteczną wyrażonych we franku szwajcarskim (CHF), z czego duża część dotyczyła oceny klauzul odnoszących się do ubezpieczenia niskiego wkładu własnego (dalej również: UNWW). Mając na względzie skalę omawianego zjawiska, Prezes Urzędu niniejszym przedstawia swoje stanowisko dotyczące stosowanych przez banki klauzul regulujących ubezpieczenie niskiego wkładu własnego. Problem ten dotyczy bowiem znacznej liczby konsumentów i wpływa na ich interesy ekonomiczne.

Zastrzec w tym miejscu należy, iż poniższa ocena dokonana przez Prezesa UOKiK uwzględnia regulacje prawne obowiązujące w czasie, kiedy zawierane były umowy o kredyt hipoteczny wyrażony we franku szwajcarskim przewidujące obowiązek zapłaty przez konsumentów opłat/składek z tytułu ubezpieczenia niskiego wkładu własnego. Przy analizie nie uwzględniono więc obecnie obowiązujących regulacji¹.

I. Bancassurance a ubezpieczenie niskiego wkładu własnego

Analizując kwestię związaną z ubezpieczeniem niskiego wkładu własnego, należy mieć na względzie, że konstrukcja tego rodzaju ubezpieczenia opiera na się na tym, że ubezpieczającym i jednocześnie ubezpieczonym (beneficjentem umowy ubezpieczenia) z tytułu umowy pozostaje bank, natomiast na konsumenta przerzucany jest ciężar polegający na obowiązku zapłaty bankowi składki ubezpieczeniowej z tego tytułu.

Oznacza to, że w omawianej sytuacji banki świadczą usługi na tzw. rynku bancassurance. Bancassurance polega m.in. na zawieraniu przez bank umów ubezpieczenia powiązanych z produktem bankowym, w przypadku których klient banku na podstawie odrębnej umowy, zobowiązany jest pokryć koszty ochrony ubezpieczeniowej banku przed poszczególnymi

¹ Czyli przede wszystkim ustawy z dnia 11 września 2015 r. o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej (Dz. U. z 2018 r. poz. 999 ze zm.).

rodzajami ryzyka objętymi tą umową ubezpieczenia. W ramach bancassurance następuje daleko idąca współpraca pomiędzy bankami a ubezpieczycielami (banki zajmują się np. wszystkimi kwestiami administracyjnymi związanymi z danym ubezpieczeniem). Banki otrzymują także (często znaczne) prowizje związane z zawarciem/przystąpieniem klienta do umowy ubezpieczenia.

Problematyka rynku bancassurance jest przedmiotem Rekomendacji U dotyczącej dobrych praktyk w zakresie bancassurance wydanej w czerwcu 2014 r. przez Komisję Nadzoru Finansowego (dalej: „KNF”). Istotne dla sprawy jest również stanowisko KNF prezentowane w Rekomendacji S (wersja z czerwca 2013 r.), dotyczącej dobrych praktyk w zakresie zarządzania ekspozycjami kredytowymi zabezpieczonymi hipotecznie. Choć przedmiotowe Rekomendacje zostały wydane dopiero w latach 2013-2014, to dostrzeżone w nich zalecenia są skutkiem zaobserwowanych nieprawidłowości występujących we wcześniejszych latach w związku z praktyką stosowania w umowach o kredyt hipoteczny wyrażonych w walutach obcych postanowień dot. ubezpieczenia niskiego wkładu własnego.

II. Niedozwolone postanowienia umowne

W ocenie Prezesa Urzędu stosowane przez banki klauzule UNWW należy oceniać w kontekście ewentualnego naruszenia art. 385¹ § 1 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz. U. z 2018 r. poz. 1025 ze zm.; dalej: k.c.), tj. pod kątem przesłanek związanych z możliwym stwierdzeniem ich niedozwolonego charakteru.

Zgodnie z art. 385¹ § 1 k.c. postanowienia umowy zawieranej z konsumentem niezgodnione indywidualnie nie wiążą go, jeżeli kształtują jego prawa i obowiązki w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy (niedozwolone postanowienia umowne). Nie dotyczy to postanowień określających główne świadczenia stron, w tym cenę lub wynagrodzenie, jeżeli zostały sformułowane w sposób jednoznaczny. W konsekwencji, możliwość uznania postanowienia za niedozwolone zależy od łącznego spełnienia następujących przesłanek:

- 1) postanowienie jest stosowane przez przedsiębiorcę wobec konsumentów,
- 2) postanowienie nie zostało indywidualnie uzgodnione,
- 3) postanowienie nie dotyczy sformułowanych w sposób jednoznaczny głównych świadczeń stron,
- 4) postanowienie kształtuje prawa i obowiązki konsumentów w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami,
- 5) postanowienie narusza w sposób rażący interesy konsumentów.

Ustawodawca w art. 385¹ § 3 k.c. doprecyzował, że niezgodnione indywidualnie są te postanowienia, na które konsument nie miał rzeczywistego wpływu². Mając na względzie, że zasadniczą większość umów zawieranych przez banki z konsumentami stanowią tzw. umowy adhezyjne, czyli takie, w których warunki umowne określone są jednostronnie przez przedsiębiorcę, domniemywać należy, że co do zasady stosowane przez banki klauzule UNWW nie były z konsumentami indywidualnie uzgadniane. Uznać zatem należy, że ciężar udowodnienia okoliczności temu przeciwnych spoczywa na podmiocie, który na tę

² Szczegółowe rozwinięcie tego zagadnienia znalazło się w art. 3 Dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich.

okoliczność może się powołać w toku ewentualnego procesu (385¹ § 4 k.c.), czyli w tym przypadku na banku.

Podkreślenia wymaga, że stosownie do przepisu art. 22¹ k.c., za konsumenta uważa się osobę fizyczną dokonującą z przedsiębiorcą czynności prawnej niezwiązanej bezpośrednio z jej działalnością gospodarczą lub zawodową. Zgodnie z ugruntowanym orzecznictwem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej³ (dalej: TSUE, Trybunał), status konsumenta ma charakter obiektywny - niezależny od ewentualnej wiedzy, doświadczenia, inteligencji i wykształcenia danej osoby fizycznej. Oznacza to, że przepisy nie wykluczają uznania za konsumenta - a tym samym nie pozbawiają ochrony wynikającej z art. 385 § 1 k.c. - osoby, która wykonuje zawód np. prawnika, lekarza lub ekonomisty.

III. Klauzule UNWW a główne świadczenia stron umowy kredytu

Na mocy klauzul dotyczących ubezpieczenia niskiego wkładu własnego kredytobiorca obciążany jest obowiązkiem zwrotu opłaty (opłat) z tytułu ubezpieczenia niskiego wkładu własnego, który nie został wniesiony przez kredytobiorcę. Przedmiotowe postanowienia nie określają więc głównych świadczeń stron, za które, stosownie do art. 69 ust. 1 Prawa bankowego, należy uznać świadczenie kredytodawcy do przekazania kwoty kredytu i świadczenie kredytobiorcy polegające na spłacie kwoty kredytu wraz z odsetkami w oznaczonych terminach spłaty oraz zapłaty prowizji od udzielonego kredytu.

IV. Sprzeczność z dobrymi obyczajami oraz rażące naruszenie interesów konsumentów

Naruszeniem dobrych obyczajów - w ocenie Prezesa UOKiK - jest tworzenie przez przedsiębiorców takich postanowień umownych, które mogą godzić w równowagę kontraktową stron, zaś za rażące naruszenie interesów uznaje wprowadzenie daleko idącej dysproporcji praw i obowiązków na niekorzyść konsumenta⁴. Postanowienia dotyczące UNWW zawarte były we wzorcach umownych opracowanych przez bank, a konsumenci nie mieli żadnego wpływu na treść umów zawartych na podstawie tych wzorców. W praktyce wybór konsumentów ograniczał się do akceptacji postanowień umownych w brzmieniu zaproponowanym przez bank albo do odstąpienia od zawarcia umowy kredytu, bowiem w sytuacji braku akceptacji analizowanych postanowień, konsumenci byli zobligowani do zapewnienia dodatkowego zabezpieczenia, na które bank mógł się nie zgodzić, lub zgromadzenia znacznych środków pieniężnych na pokrycie równowartości wymaganego wkładu własnego.

W ocenie Prezesa UOKiK nie można stwierdzić, że ustanowienie ubezpieczenia niskiego wkładu własnego jako zabezpieczenia kredytu jest *per se* sprzeczne z dobrymi obyczajami i stanowi rażące naruszenie interesów konsumentów. Jednakże, postanowienie umowne ustanawiające obowiązek pokrycia przez konsumenta kosztu tego ubezpieczenia, jeżeli nie zawierana ono precyzyjnych, jednoznacznych i jasnych informacji o ekonomicznych i prawnych konsekwencjach, jakie niesie dla konsumenta, może naruszać dobre obyczaje z innych przyczyn niż istota ubezpieczenia niskiego wkładu własnego. Zdaniem Prezesa za sprzeczne z dobrymi obyczajami jest takie ukształtowanie postanowień dotyczących ubezpieczenia niskiego wkładu własnego, które w szczególności:

³ M.in. wyrok TSUE z dnia 3 września 2015 r. w sprawie o sygn. C-110/14, pkt. 21; postanowienie TSUE z dnia 19 listopada 2015 r. w sprawie o sygn. C-74/15, pkt 27.

⁴ Szczegółowa analiza tych pojęć rozwinięta została w uchwale 7 sędziów SN z dnia 20 czerwca 2018 r., sygn. akt III CZP 29/17 i podany tam orzecznictwie.

a) obciążają konsumentów kosztami ubezpieczenia, a jednocześnie nie określają, kto jest beneficjentem ochrony ubezpieczeniowej z tytułu zawartej umowy ubezpieczenia. Jeżeli konsument nie jest beneficjentem ochrony ubezpieczeniowej, powinien być poinformowany o możliwych roszczeniach regresowych ubezpieczyciela w stosunku do niego. Nie może być bowiem takiej sytuacji, w której to jedynym beneficjentem umowy ubezpieczenia jest bank, natomiast wszelkie roszczenia regresowe z tytułu poniesionych przez ubezpieczyciela kosztów kierowane będą przeciwko konsumentowi, a jednocześnie z żadnych dokumentów będących integralną częścią umowy o kredyt hipoteczny nie będzie wynikać, że konsumenci zostali o tym poinformowani i mieli tego świadomość w momencie zawierania umowy o kredyt hipoteczny. W ocenie Prezesa UOKiK, konsument powinien otrzymać jednoznaczne informacje w szczególności o przedmiocie i zakresie odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń, przestankach, na podstawie których zakład ubezpieczeń ewentualnie może wystąpić z roszczeniem regresowym wobec klienta;

b) nie pozwalają konsumentom ustalić swoich praw i obowiązków wynikających z umowy ubezpieczenia (w szczególności, gdy konsumenci nie są nawet w stanie zweryfikować, czy takie ubezpieczenie w rzeczywistości zostało zawarte). Za sprzeczne z dobrymi obyczajami należy bowiem uznać niezawieranie przez banki takich informacji w umowie kredytu ani nie przekazywanie konsumentom Ogólnych Warunków Ubezpieczenia, czy innych odpowiadających im dokumentów, co sprawia, że konsumenci nie mogą dowiedzieć się, jaka jest ich rola w ramach przedmiotowego ubezpieczenia;

c) nie określają sposobu i zasad kształtowania się należnej kwoty (opłaty), jak również wysokości opłaty (wyjątek może stanowić pierwsza z opłat), którą konsumenci muszą ponieść z tytułu ubezpieczenia niskiego wkładu własnego przez okres trwania umowy kredytowej. W konsekwencji, kredytobiorcy nie są w stanie skontrolować, czy zostali - w sposób wynikający z umowy - obciążeni kosztami ubezpieczenia;

d) zobowiązują konsumentów do pokrycia kosztów składki ubezpieczeniowej nawet w sytuacji, gdy w trakcie trwania ochrony ubezpieczeniowej spłaciliby część kredytu objętą ubezpieczeniem niskiego wkładu własnego. Bank jest bowiem uprawniony w takiej sytuacji - na podstawie art. 813 § 1 k.c. - do żądania od ubezpieczyciela zwrotu składki za okres niewykorzystanej ochrony ubezpieczeniowej. Konsumenci jednak na podstawie tego typu postanowień (lub innych postanowień zawartych w umowach) nie otrzymali uprawnienia do żądania zwrotu części dokonanych już wpłat;

e) nie określają maksymalnego okresu trwania ubezpieczenia, a jedynie wskazują kwotą zadłużenia, po osiągnięciu której (w wyniku regularnych spłat dokonywanych przez konsumenta) opłacenie składki UNWW nie będzie konieczne. W konsekwencji, klient na moment zawarcia umowy nie jest informowany o liczbie składek, które będzie musiał uiścić, przy założeniu regulowania należności zgodnie z harmonogramem (który jest jemu udostępniany dopiero po zawarciu umowy). Powyższe ma szczególne znaczenie w przypadku kredytów indeksowanych i denominowanych do walut obcych, w których kwota udzielonego kredytu wyrażona w PLN nie jest stała. Należy bowiem wskazać, iż kredyty hipoteczne wyrażone w walucie CHF były przeliczane (w odniesieniu do salda kredytu) do tejże waluty, a kwota objęta ubezpieczeniem wyrażona została w PLN. Oznacza to, że konsumenci mając na względzie wahania kursów walut, nie są w stanie stwierdzić, kiedy tak naprawdę obowiązek ubezpieczenia wygaśnie. Może zaistnieć sytuacja, że w związku z wahaniami kursów walut, w trakcie umowy obowiązek taki będzie ustawał, a następnie znów wielokrotnie powstawał.

Rażące naruszenie interesów konsumentów przejawia się z kolei w tym, że na mocy postanowień odnoszących się do ubezpieczenia niskiego wkładu własnego kredytobiorcy mogą być zmuszeni wpłacać znaczne opłaty związane z ubezpieczeniem niskiego wkładu własnego. Brak możliwości zweryfikowania sposobu wyliczenia opłat powoduje, że ciężar finansowy zawartej umowy przerzucony zostaje w całości na konsumentów. Prowadzi to do zachwiania równowagi kontraktowej pomiędzy stronami. Omawiane postanowienia umowne mogą tym samym niekorzystnie wpływać na sytuację finansową konsumentów, a jednocześnie przysparzać bankom - ich kosztem - nieuzasadnionych korzyści.

V. Klauzule wpisane do rejestru postanowień wzorców umowy uznanych za niedozwolone

Wyżej przedstawione stanowisko co do abuzywności klauzul odnoszących się do UNWW stosowanych przez banki znajduje potwierdzenie w orzeczeniach Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów (dalej: SOKiK) stanowiących podstawę wpisu tego rodzaju postanowień do rejestru postanowień wzorców umowy uznanych za niedozwolone prowadzonego przez Prezesa UOKiK (dalej: Rejestr). Dotychczas przedmiotem wpisu do Rejestru były następujące klauzule waloryzacyjne:

Klauzula nr 1797 (wpisana wobec Lukas Bank S.A. - obecnie Credit Agricole Bank Polska S.A.)

„Kredytobiorca zobowiązuje się do ustanowienia następujących zabezpieczeń kredytu/zabezpieczenia docelowe: Przystąpienie do Generalnej Umowy Ubezpieczenia niskiego wkładu kredytów mieszkaniowych w TU Europa S.A. Okres ubezpieczenia wynosi <36/60> miesięcy. Składka ubezpieczeniowa w kwocie <kwota> zł płatna jest z góry za cały okres ubezpieczenia i nie podlega zwrotowi”.

Podstawą wpisu był wyrok SOKiK z dnia 6 sierpnia 2009 r. (sygn. akt XVII AmC 624/09). Pozwanym w tej sprawie był Lucas Bank S.A. z siedzibą we Wrocławiu (obecnie po zmianie nazwy: Credit Agricole Bank Polska S.A. z siedzibą we Wrocławiu). W uzasadnieniu SOKiK wskazał, że „celem zobowiązania konsumenta do zwrotu kosztu składki, jest zrekompensowanie bankowi kosztów ubezpieczenia chroniącego bank przed ryzykiem związanym z brakiem spłaty kwoty wymaganego wkładu własnego. Przy czym ryzyko takie ustaje z momentem spłaty przez kredytobiorcę części kredytu, która została zakwalifikowana przez bank do ubezpieczenia jako tzw. niski wkład własny”. Jak stwierdził SOKiK, „bank w takim przypadku, stosownie do art. 813 § 1 k.c. może żądać od ubezpieczyciela zwrotu składki za okres niewykorzystanej ochrony ubezpieczeniowej. (...) Konsekwencją zakwestionowanego postanowienia jest nierównomierne rozłożenie praw i obowiązków wynikających z umowy pomiędzy bankiem a kredytobiorcą, która polega na tym, że bank jest uprawniony do pobierania opłaty za okres przypadający po dokonaniu przez konsumenta spłaty kwoty wymaganego wkładu własnego, a więc za okres w którym nie występuje już podwyższone ryzyko po stronie banku”.

Klauzula nr 4130 (wpisana wobec Banku Ochrony Środowiska S.A.)

„Składka ubezpieczeniowa z tytułu ubezpieczenia pomostowego i niskiego wkładu własnego podlega zwrotowi na wniosek Kredytobiorcy proporcjonalnie do liczby pełnych miesięcy kalendarzowych, w których towarzystwo ubezpieczeniowe nie świadczyło ochrony ubezpieczeniowej”.

Podstawą wpisu był wyrok SOKiK z dnia 23 lutego 2011 r. (sygn. akt XVII AmC 143/10), w którego uzasadnieniu Sąd stwierdził, że postanowienie to przewiduje po stronie

konsumenta obowiązek ponoszenia kosztów składki ubezpieczenia za każdy pełny miesiąc kalendarzowy niezależnie od tego, czy kredytobiorca faktycznie korzystał z ochrony ubezpieczeniowej przez cały ten okres. Takie ukształtowanie treści postanowienia umownego, zdaniem Sądu, w praktyce wyłącza możliwość dochodzenia przez konsumenta zwrotu składki ubezpieczenia za niewykorzystany okres ubezpieczenia, co stoi w sprzeczności z treścią art. 813 § 1 k.c.

Klauzula nr 6068 (wpisana wobec BRE Banku S.A. - obecnie mBank S.A.)

„Jeżeli z upływem pełnych 36 miesięcy okresu ubezpieczenia nie nastąpi całkowita spłata zadłużenia objętego ubezpieczeniem ani inne zdarzenie kończące okres ubezpieczenia, ubezpieczenie podlega automatycznej kontynuacji, przy czym łączny okres ubezpieczenia nie może przekroczyć 108 miesięcy, licząc od miesiąca, w którym nastąpiła wypłata Kredytu. Kredytobiorca upoważnia mBank do pobrania środków tytułem zwrotu kosztów ubezpieczenia w wysokości 3,50% różnicy pomiędzy wymaganym wkładem własnym Kredytobiorcy, a wkładem wniesionym faktycznie, tj. (...) oraz zwrotu kosztów z tytułu kontynuacji przedmiotowego ubezpieczenia z rachunku wskazanego w par. 6 bez odrębnej dyspozycji”.

Wpisu tego dokonano na skutek wyroku SOKiK z dnia 24 sierpnia 2012 r., sygn. akt XVII AmC 2600/11. Wyrok ten stał się prawomocny po oddaleniu apelacji wyrokiem z dnia 20 listopada 2013 r., sygn. akt VI ACa 1521/12. Pozwanym w tej sprawie był BRE Bank Spółka Akcyjna z siedzibą w Warszawie (obecnie po zmianie nazwy, mBank Spółka Akcyjna z siedzibą w Warszawie - dalej także mBank). Podana została następująca nazwa wzorca: „Umowa nr (...) o kredyt hipoteczny dla osób fizycznych (...) waloryzowanych kursem CHF”.

Omawiane postanowienie było - zdaniem SOKiK - niejasne, niejednoznaczne i mogło powodować po stronie konsumentów dezinformację co do przysługujących im uprawnień. Sąd ten wskazał również, że interes Banku jest przede wszystkim zabezpieczony ustanowioną na nieruchomości klienta (kredytobiorcy) hipoteką, a ubezpieczenie niskiego wkładu stanowi dodatkowe zabezpieczenie kredytobiorcy z tytułu ryzyka niespłacenia kwoty stanowiącej różnicę pomiędzy wartością nieruchomości w chwili udzielenia kredytu a wymaganym w tej dacie przez Bank, wkładem własnym. Zdaniem SOKiK, skoro konsument nie jest stroną ani też uposażonym z umowy ubezpieczenia, powstaje sytuacja, w której nie odnosi on żadnych korzyści z tej umowy. SOKiK wskazał także, że sporne postanowienie nie daje konsumentowi jakichkolwiek uprawnień w zakresie oceny zasadności kontynuowania umowy ubezpieczenia po upływie 36 miesięcy okresu kredytowania, bowiem brak jest jakiegokolwiek zapisu wskazującego, na jaki okres umowa ubezpieczenia niskiego wkładu zostanie, po upływie 36 miesięcy, automatycznie przedłużona. Przewidziany został jedynie maksymalny okres ubezpieczenia - 108 miesięcy - a w ramach tego limitu, Bank może dowolnie przedłużać ochronę ubezpieczeniową, na co konsument nie ma żadnego wpływu. Ponadto, zdaniem Sądu, konsument w omawianej sytuacji nie ma możliwości dokonania oceny zasadności i prawidłowości wykonania umowy przez Bank.

Sąd Apelacyjny nie podzielił co prawda części argumentacji SOKiK w zakresie, w jakim upatrywał on abuzywności w nakładaniu na konsumenta obowiązku pokrycia kosztów ubezpieczenia kredytu, jednak pomimo to, wyrok SOKiK został utrzymany. Sąd Apelacyjny nie zgodził się z poglądem SOKiK, że kredytobiorca ponosi z jednej strony koszty ubezpieczenia finansowego (poprzez obowiązek ich zwrotu bankowi), a z drugiej zaś strony nie odnosi żadnych korzyści z takiej umowy, w przeciwieństwie do banku. Sąd wskazał, że

chodzi tu o szczególną sytuację, gdzie umożliwia się kredytobiorcy nabycie nieruchomości dzięki sfinansowaniu jej zakupu kredytem hipotecznym, mimo iż taka osoba nie jest w stanie wnieść wymaganego wkładu własnego, co zwiększa ryzyko związane ze spłatą kredytu. Zdaniem Sądu Apelacyjnego nie ma też większego znaczenia okoliczność, że konsument nie jest tu stroną umowy ubezpieczenia ani też uposażonym z tytułu tej umowy.

Sąd Apelacyjny przyznał rację SOKiK, że przedmiotowe postanowienie nie zawiera dostatecznych informacji pozwalających uzyskać konsumentowi wiedzę co do tego, jak faktycznie kształtują się koszty ubezpieczenia, które w ostatecznym wyniku musi ponieść kredytobiorca oraz jak długo będzie zobowiązany refundować je bankowi, jeżeli w ciągu 36 miesięcy nie nastąpi całkowita spłata zadłużenia objętego ubezpieczeniem. Brak było w badanym przez Sąd wzorcu umowy definicji wkładu wymaganego oraz określenia zdarzeń pozwalających ustalić moment zakończenia umowy ubezpieczenia przed upływem maksymalnego okresu łącznego ubezpieczenia (108 miesięcy). W tych okolicznościach, zdaniem Sądu, kredytobiorca nie był w stanie skontrolować prawidłowości podejmowanych przez bank czynności związanych z zawieraniem umowy ubezpieczenia z podmiotem trzecim na dalsze okresy, mimo że to klient banku zobowiązany był ponieść koszty z tego tytułu.

Sąd Apelacyjny wskazał, iż SOKiK słusznie podniósł, że bank nie wykazał, aby mimo istniejącego w treści wzorca umowy zapisu, iż kredytobiorca oświadcza, że przed zawarciem Umowy „Regulamin udzielania kredytów i pożyczek hipotecznych dla osób fizycznych w ramach (...)” został kredytobiorcy doręczony.

W tym stanie rzeczy Sąd Apelacyjny oddalił wniesioną przez Bank apelację.

VI. Wpis do rejestru postanowień wzorców umowy uznanych za niedozwolone jako prejudykat

W tym miejscu podkreślenia wymaga, że zgodnie z art. 479⁴³ ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn. Dz. U. z 2018 r. poz. 1360 ze zm.) w związku z art. 9 ustawy z dnia 5 sierpnia 2015 r. o zmianie ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2015 r. poz. 1634), prawomocny wyrok uznający dane postanowienie wzorca umowy za niedozwolone i zakazujący jego wykorzystywania ma skutek wobec osób trzecich od chwili wpisania uznanego za niedozwolone postanowienia wzorca umowy do Rejestru.

Oznacza to, że pomiędzy sprawą o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone (kontrola abstrakcyjna) a incydentalną kontrolą postanowień umowy występuje prejudycjalność w szerokim znaczeniu. Tym samym, sąd rozstrzygając sprawy indywidualne, przedmiotem których jest postanowienie umowne, które zostało wcześniej wpisane do Rejestru, nie powinien dokonywać ponownej oceny tych samych postanowień pod kątem ich niedozwolonego charakteru.

Zaznaczyć w tym miejscu należy, że wskazany prejudycjalny charakter orzeczeń, na podstawie których dokonano wpisu do Rejestru, odnosi się nie tylko do postanowień umownych o takiej samej treści językowej. Kluczowa w tym zakresie bowiem jest treść normatywna analizowanych klauzul. Stanowisko Prezesa Urzędu w tym względzie potwierdza uchwała składu 7 sędziów Sądu Najwyższego z dnia 20 listopada 2015 r.⁵, zgodnie z którą „postanowienie wzorca jest konkretyzowane przez swoją treść

⁵ Uchwała składu 7 sędziów Sądu Najwyższego z dnia 20 listopada 2015 r., sygn. akt III CZP 17/15.

normatywną, ustalaną na podstawie jego brzmienia, ewentualnie w powiązaniu z innymi postanowieniami wzorca, a nie przez samo to brzmienie i jego językowy kontekst w ramach wzorca. (...) Przedmiotem uznania za niedozwolone i zakazu wykorzystywania jest więc postanowienie w ujęciu materialnym, a nie formalnym. Nie chodzi o postanowienie o określonym brzmieniu, łącznie z językowym kontekstem wzorca, ale o wystawioną w nim, przy uwzględnieniu normatywnego kontekstu wzorca umowy, skonkretyzowaną treść normatywną, tj. normę lub jej element, określające prawa lub obowiązki stron. Oznacza to, że pod względem przedmiotowym sąd rozstrzyga o niedozwolonym charakterze postanowienia, które ma daną treść normatywną, wynikającą z przytoczonego jego brzmienia i językowego kontekstu wzorca, w związku z czym ewentualne zmiany tego brzmienia i kontekstu nie wymykają się spod zakresu działania wyroku dopóty, dopóki nie mają wpływu na tę normatywną treść, gdyż zachowuje ona swoją tożsamość. Tożsamość ta jest zachowana, gdy zmiany językowe brzmienia postanowienia nie mają znaczenia normatywnego albo jest ono pomijalne”.

VII. Przykłady klauzul będących przedmiotem dotychczas przedstawionych indywidualnych poglądów

Jak już zostało to wskazane na wstępie, Prezes Urzędu wydając poglądy w indywidualnych sprawach sądowych, wielokrotnie wypowiadał się co do abuzywności klauzul regulujących ubezpieczenie niskiego wkładu własnego stosowanych przez banki. Prezes Urzędu ocenił dotychczas jako niedozwolone m.in. następujące postanowienia umowne:

- „Dodatkowe zabezpieczenie kredytu do czasu, gdy saldo zadłużenia z tytułu udzielonego kredytu stanie się równe lub niższe niż (...) PLN, stanowi ubezpieczenie kredytów hipotecznych z niskim udziałem własnym Kredytobiorcy na podstawie umowy zawartej przez Bank Millennium S.A. z (...).

Kredytobiorca jest zobowiązany do zwrotu Bankowi kosztów ubezpieczenia w wysokości (...) PLN za pierwszy 36-miesięczny okres trwania ochrony ubezpieczeniowej.

Jeżeli w ciągu okresu 36 miesięcy ochrony ubezpieczeniowej saldo zadłużenia z tytułu udzielonego kredytu nie stanie się równe lub niższe niż (...) PLN, Kredytobiorca jest zobowiązany do zwrotu kosztów ubezpieczenia za kolejny 36-o miesięczny okres udzielonej bankowi przez (...) ochrony ubezpieczeniowej, o czym Kredytobiorca zostanie poinformowany przez Bank pisemnie”.

(klauzula stosowana przez Bank Millennium S.A. z siedzibą w Warszawie);

- „Ubezpieczenie niskiego wkładu własnego Kredytu w TU ALLIANZ POLSKA SAnA 36-miesięczny okres ubezpieczenia. Jeśli z upływem pełnych 36 miesięcy okresu ubezpieczenia nie nastąpi całkowita spłata zadłużenia objętego ubezpieczeniem ani inne zdarzenie kończące okres ubezpieczenia, ubezpieczenie podlega automatycznej kontynuacji, przy czym łączny okres ubezpieczenia nie może przekroczyć 108 miesięcy, licząc od miesiąca, w którym nastąpiła wypłata Kredytu.

Kredytobiorca upoważnia MultiBank do pobrania środków tytułem zwrotu kosztów ubezpieczenia w wysokości 3,50% kwoty kredytu objętej ubezpieczeniem, tj. (...) zł oraz zwrotu kosztów z tytułu kontynuacji przedmiotowego ubezpieczenia z rachunku wskazanego w § 6 bez odrębnej dyspozycji”.

(klauzula stosowana przez BRE Bank S.A. - obecnie: mBank S.A. z siedzibą w Warszawie);

- „W celu zabezpieczenia wiarygodności Banku z tytułu udzielonego kredytu, ustanawia się następujące prawne formy zabezpieczenia spłaty kredytu: ubezpieczenie wkładu własnego w TUiR CIGNA STU SA ze składką opłaconą na okres 48 miesięcy, wysokość składki wynosi 3,4% kwoty ubezpieczonego wkładu własnego. W przypadku konieczności przedłużenia ubezpieczenia Kredytobiorca zobowiązuje się do opłacenia kolejnej składki zgodnie z nowym okresem ubezpieczenia”.

(klauzula stosowana przez PTF Bank S.A. - obecnie: Santander Consumer Bank S.A. z siedzibą we Wrocławiu);

- „Z tytułu przekroczenia dopuszczalnego wskaźnika obciążenia Nieruchomości Kredytem, Kredytobiorca zobowiązany jest do uiszczenia opłaty manipulacyjnej w wysokości (...) złotych polskich za okres pierwszych trzech lat istnienia ochrony ubezpieczeniowej. Kwota ta zostanie uiszczona najpóźniej przed wypłatą Kredytu na rachunek Banku o numerze (...) prowadzony przez GE Money Bank S.A. W następnych latach, za każde trzy lata ochrony ubezpieczeniowej, opłata manipulacyjna będzie wynosiła 3,6% różnicy pomiędzy kwotą pozostająca do spłaty salda zadłużenia z tytułu kredytu, określoną na ostatni dzień mijającego 3 - letniego okresu kredytowania, a 80% wartości nieruchomości będącej zabezpieczeniem tegoż kredytu. Opłata manipulacyjna będzie doliczana do salda kredytu raz na trzy lata w Terminie Płatności odpowiadającym terminowi płatności pierwszej Raty po każdym kolejnym trzyletnim okresie kredytowania, przy czym pierwszy trzyletni okres liczony jest od dnia wypłaty przez bank kredytu lub pierwszej transzy kredytu. Obowiązek zapłaty opłaty manipulacyjnej ustaje, gdy w dacie płatności opłaty manipulacyjnej saldo zadłużenia obniży się do kwoty niższej lub równej kwocie (...) złotych polskich”.

(klauzula stosowana przez GE Money Bank S.A. - obecnie: BPH S.A. z siedzibą w Gdańsku);

- „Ubezpieczenie niskiego wkładu własnego Kredytu w TU EUROPA S.A. i tym samym opłacenie składki ubezpieczeniowej za 36 - miesięczny okres ubezpieczenia w wysokości 3,50 % różnicy pomiędzy wymaganym wkładem własnym Kredytobiorcy, a wkładem wniesionym faktycznie przez Kredytobiorcę tj. (...) zł. Jeżeli z upływem pełnych 36 miesięcy okresu ubezpieczenia nie nastąpi całkowita spłata zadłużenia objętego ubezpieczeniem ani inne zdarzenie kończące okres ubezpieczenia, Kredytobiorca zobowiązuje się do kontynuacji ubezpieczenia i tym samym opłacenia składki ubezpieczeniowej w wysokości 3,5 % od kwoty niespłaconego brakującego wkładu własnego, przy czym łączny okres ubezpieczenia nie może przekroczyć 108 miesięcy, licząc od miesiąca, w którym nastąpiła wypłata Kredytu. Kredytobiorca upoważnia mBank do pobrania środków na opłacenie składki z tytułu kontynuacji ubezpieczenia z rachunku wskazanego w § 6 bez odrębnej dyspozycji”.

(klauzula stosowana przez BRE Bank S.A. - obecnie: mBank S.A. z siedzibą w Warszawie).

VIII. Okoliczności wpływające na ocenę abuzywności postanowień umownych

Zgodnie z art. 385² k.c., oceny zgodności postanowienia umowy z dobrymi obyczajami dokonuje się według stanu z chwili zawarcia umowy, biorąc pod uwagę jej treść,

okoliczności zawarcia oraz uwzględniając umowy pozostające w związku z umową obejmującą postanowienie będące przedmiotem oceny.

W świetle przepisu art. 4 ust. 1 Dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (dalej: Dyrektywa 93/13) w brzmieniu sprostowanym⁶ nieuczciwy charakter warunków umowy jest określany z uwzględnieniem rodzaju towarów lub usług, których umowa dotyczy i z odniesieniem, w momencie zawarcia umowy, do wszelkich okoliczności związanych z zawarciem umowy oraz do innych warunków tej umowy lub innej umowy, od której ta jest zależna. Wskazany przepis Dyrektywy 93/13 jest punktem odniesienia dla oceny art. 385² k.c.

Sąd Najwyższy rozpatrując sprawę dotyczącą oceny postanowień umownych zamieszczonych w umowie o kredyt hipoteczny wyrażony w CHF stwierdził, że „ocena postanowień umowy dokonywana być powinna według zasad przewidzianych w art. 385¹ k.c., a zatem według stanu z chwili jej zawarcia oraz w okolicznościach jej zawarcia, przy uwzględnieniu umów pozostających z nią w związku, stosownie do art. 385² k.c. oraz art. 4 ust. 1 dyrektywy Rady 93/13/EWG (...). Nie są objęte tą oceną kwestie związane z wykonywaniem umowy”⁷.

Fundamentalne znaczenie dla prawidłowej interpretacji powyższych przepisów ma uchwała składu 7 sędziów Sądu Najwyższego z dnia 20 czerwca 2018 r., w której przesądzono, że „oceny, czy postanowienie umowne jest niedozwolone (art. 385¹ § 1 k.c.), dokonuje się według stanu z chwili zawarcia umowy”⁸. Oznacza to, że bez znaczenia pozostaje, w jaki sposób przedsiębiorca wykonywał bądź wykonuje umowę zawierającą niedozwolone postanowienie umowne.

Jak słusznie zwrócił uwagę TSUE w jednym z rozstrzygnięć⁹ „(...) kompetencje sądu krajowego, który stwierdza istnienie nieuczciwego warunku w rozumieniu art. 3 ust. 1 Dyrektywy, nie mogą zależeć od faktycznego stosowania lub niestosowania tego warunku”, co zostało potwierdzone w późniejszym orzecznictwie¹⁰.

Wobec powyższego, za zgodny z intencją ustawodawcy europejskiego należy uznać pogląd, zgodnie z którym niedozwolone postanowienia umowne nie wiążą konsumentów od momentu zawarcia umowy, natomiast dla oceny abuzywności danego postanowienia umownego bez znaczenia pozostaje sposób jego wykonywania. Oznacza to, że sądy rozstrzygające sprawy powinny brać pod uwagę nie to, w jaki sposób umowa była lub jest wykonywana na podstawie klauzuli niedozwolonej, a ocenić abuzywność danego postanowienia na moment zawarcia umowy¹¹.

IX. Obciążanie konsumentów opłatą z tytułu zwrotu kosztów pierwszej składki ubezpieczenia niskiego wkładu własnego

Przedstawiona powyżej argumentacja pozostaje w całości aktualna przy dokonywaniu oceny abuzywności postanowień dotyczących ubezpieczenia niskiego wkładu własnego, bez względu na to, czy analizowane postanowienie dotyczy zwrotu bankowi kosztów pierwszej

⁶ Por. sprostowanie do dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich Dz.U.UE L.2016.276.17, polskie wydanie specjalne, rozdział 15, tom 2, s. 288; sprostowanie ukazało się w dniu 13 października 2016 r. na stronach <http://eur-lex.europa.eu>.

⁷ Wyrok SN z dnia 1 marca 2017 r., sygn. akt IV CSK 285/16.

⁸ Uchwała 7 sędziów SN z dnia 20 czerwca 2018 r., sygn. akt III CZP 29/17.

⁹ Postanowieniu TSUE z dnia 11 czerwca 2015 r. w sprawie o sygn. C-602/13, pkt 50 i 54.

¹⁰ Wyrok TSUE z dnia 26 stycznia 2017 r. w sprawie o sygn. C-421/14; pkt 73.

¹¹ Por. również wyrok SN z dnia 30 maja 2014 r., sygn. akt III CSK 204/13; wyrok SN z 14 maja 2015 r., sygn. akt II CSK 768/14; wyrok SN z 14 lipca 2017 r., sygn. akt II CSK 803/16.

(wskazanej kwotowo), czy też kolejnych składek ponoszonych z tytułu ubezpieczenia niskiego wkładu własnego.

Fakt zamieszczenia w treści postanowienia kwoty, którą konsument zostaje obciążony przez bank w przypadku zwrotu kosztów pierwszej składki tego ubezpieczenia, nie może prowadzić do odmiennej oceny przedmiotowego postanowienia co do jego abuzywności. W tym miejscu należy zwrócić uwagę, że przedmiotowe postanowienie pozostaje sprzeczne z dobrymi obyczajami oraz rażąco narusza interesy konsumentów nie dlatego, że kwota, którą konsument zostaje obciążony przez bank nie jest mu znana, lecz z szeregu innych powodów (wskazanych w pkt IV niniejszego stanowiska, m.in. takich jak: brak możliwości ustalenia przez konsumentów swoich praw i obowiązków wynikających z umowy ubezpieczenia, brak określenia sposobu i zasad kształtowania się należnej kwoty - opłaty, brak wskazania, kto jest beneficjentem ochrony ubezpieczeniowej z tytułu zawartej umowy ubezpieczenia), które w sposób zasadniczy wpływają na niekorzystne ukształtowanie pozycji konsumenta w tym stosunku umownym. Z tego względu, przekazanie konsumentowi informacji na temat wysokości opłaty, okresu, za jaki jest pobierana i tytułu jej pobrania (informacje te wpisano do umowy w sposób jednoznaczny) nie może prowadzić do wniosku o braku abuzywności takiego postanowienia umownego.

W związku z powyższym, należy podzielić stanowisko prezentowane przez Sąd Okręgowy w Warszawie, XXVII Wydział Cywilny Odwoławczy w wyroku z dnia 3 czerwca 2016 r. (sygn. XXVII Ca 815/16), który wskazał, że „okoliczność, iż składka niniejsza została oznaczona w sposób wyraźny kwotowo nie jest istotna. Nie zmienia ona bowiem abuzywnego charakteru całego zapisu zawartego w umowie. W ocenie Sądu Okręgowego obydwie klauzule kwestionowane przez powodów należy w całości uznać za niedozwolone zapisy umowne”.

Z tych samych względów, nie można uznać za trafne stanowiska przyjętego w wyroku z dnia 6 marca 2018 r. przez Sąd Okręgowy w Warszawie, V Wydział Cywilny Odwoławczy (sygn. akt V Ca 2076/17), zgodnie z którym przedmiotowe postanowienie „nie kształtuje (...) praw i obowiązków w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając przy tym interes powódki, gdyż sformułowanie to zostało określone w sposób jasny i klarowny. Klient, który zapoznaje się z postanowieniami umowy kredytu hipotecznego ma wprost wskazane za co, ile dokładnie i za jaki okres płaci. Ma poza tym dzięki temu możliwość uzyskania kredytu bez wymaganego wkładu własnego. W tym miejscu trzeba odwołać się do pojęcia przeciętnego konsumenta, tj. rozważnego, dbającego z należytą starannością o swoje interesy. Osoba taka, a można z pewnością powiedzieć, że powódka jest rozważnym konsumentem, czytając powyższy zapis ze zrozumieniem, niewątpliwie dowiaduje się, jaką kwotę będzie zobowiązana uiścić na rzecz banku, za jaki okres i z jakiego tytułu. Postanowienie to nie wymaga dalszego tłumaczenia i jest jasne. Ponadto, po zapoznaniu się z umową można ustalić, że Bank miał zawrzeć umowę ubezpieczenia z (...) S.A. (...) Dodatkowo kwota pobrana tytułem pierwszej składki nie była rażąco wygórowana, a co za tym idzie nie sposób uznać, że jej pobranie mogło rażąco naruszyć interes powódki jako konsumentki”.

W tym miejscu przypomnieć należy, że bezskuteczność niedozwolonych klauzul następuje *ex lege* i *ex tunc*, a „oceny, czy postanowienie umowne jest niedozwolone (art. 385¹ § 1 k.c.), dokonuje się według stanu z chwili zawarcia umowy”¹². Tym samym, bez znaczenia pozostaje sposób wykonywania umowy przez przedsiębiorcę, w tym to, czy i w jakiej wysokości bank odprowadził składki na rzecz ubezpieczyciela. Dla oceny abuzywności tego

¹² Uchwała 7 sędziów SN z dnia 20 czerwca 2018 r., sygn. akt III CZP 29/17.

postanowienia irrelevantna pozostaje również ocena konsumenta jako rozważnego i dbającego z należytą starannością o swoje interesy (odwołanie do modelu przeciętnego konsumenta). W tym miejscu należy wskazać, że model przeciętnego konsumenta powstał na gruncie innej dyrektywy (tj. Dyrektywy 2005/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 maja 2005 r. dotyczącej nieuczciwych praktyk handlowych stosowanych przez przedsiębiorstwa wobec konsumentów na rynku wewnętrznym) i nie jest konieczne odwoływanie się do niego w przypadku regulacji wynikających z Dyrektywy 93/13. Ponadto w tym miejscu ponownie podkreślenia wymaga, że zgodnie z ugruntowanym orzecznictwem TSUE¹³, status konsumenta ma charakter obiektywny - niezależny od ewentualnej świadomości, wiedzy, doświadczenia, inteligencji i wykształcenia danej osoby fizycznej. Jak wskazano powyżej, także sformułowanie postanowienia w sposób jednoznaczny - o ile nie określa ono głównego świadczenia stron (art. 385¹ k.c.) - pozostaje bez znaczenia przy ocenie jego abuzywności. Jedyne przesłanki, które mogą być brane pod uwagę przy ocenie niedozwolonego charakteru postanowienia zostały wskazane w przepisie art. 385¹ § 1 k.c. (pkt II niniejszego stanowiska).

Kwestionowane postanowienie jest abuzywne w całym zakresie, a odmienna ocena tego postanowienia jedynie z uwagi na fakt, że zostało ono uzupełnione o wysokość opłaty, nie może zostać uznana za dopuszczalną, z tego względu, że zarówno w odniesieniu do pierwszej, jak i pozostałych opłat powody uznania klauzuli za abuzywną pozostają takie same (tj. jak wskazane w pkt IV niniejszego stanowiska). Postanowienie umowne dotyczące ubezpieczenia niskiego wkładu własnego należy oceniać całościowo (tzn. z uwzględnieniem wszystkich jego części), gdyż abuzywny charakter któregokolwiek z elementów składowych wpływa na niedozwolony charakter całego postanowienia. Na marginesie należy wskazać, że postanowienia dotyczące ubezpieczenia niskiego wkładu własnego, które zostały wpisane do Rejestru, w swojej treści również mogą wskazywać na wysokość pierwszej składki ponoszonej z tytułu tego ubezpieczenia (sądy oceniające dane klauzule, uznały ich abuzywny charakter w pełnym zakresie, nie wyłączając fragmentu odnoszącego się do kwoty).

X. Sądowa kontrola abuzywności postanowień umowy z urzędu

Prezes Urzędu podziela ugruntowane stanowisko TSUE, zgodnie z którym sąd krajowy ma obowiązek z urzędu ocenić nieuczciwy charakter danego warunku umownego objętego zakresem stosowania Dyrektywy 93/13, a dokonując tej oceny, zniwelować nierówność istniejącą pomiędzy konsumentem a przedsiębiorcą¹⁴.

Jednocześnie Prezes Urzędu zgadza się z poglądem wyrażonym w wyroku z dnia 30 maja 2013 r.¹⁵, w którym TSUE stwierdził, że sąd krajowy powinien wyciągnąć wszystkie konsekwencje, które zgodnie z prawem krajowym wynikają ze stwierdzenia nieuczciwego charakteru danego warunku, w celu zapewnienia, że konsument nie będzie nim związany oraz bez czekania na to, aby konsument poinformowany o swoich prawach złożył oświadczenie, domagając się stwierdzenia nieważności rzeczzonego warunku. Podobne

¹³ M.in. wyrok TSUE z dnia 3 września 2015 r. w sprawie o sygn. C-110/14, pkt. 21; postanowienie TSUE z dnia 19 listopada 2015 r. w sprawie o sygn. C-74/15, pkt 27.

¹⁴ Wyrok TSUE z dnia 21 grudnia 2016 r. w sprawie o sygn. C-154/15, pkt 58.

¹⁵ Wyrok TSUE z dnia 30 maja 2013 r. w sprawie o sygn. C-397/11, pkt 41 i 42.

stanowisko zajął Trybunał w wyrokach wydanych w sprawach C-488/11¹⁶, C-618/10¹⁷ i C-472/11¹⁸. Analogiczny pogląd w tym zakresie wyrażały również sądy krajowe¹⁹.

W ocenie Prezesa Urzędu, rolą sądu krajowego powinno być także poinformowanie konsumenta o tym, że określone postanowienie umowne ma charakter niedozwolony, co również znajduje potwierdzenie w dotychczasowym orzecznictwie TSUE²⁰. Informacja taka powinna zawierać pouczenie konsumenta o skutkach uznania postanowienia umownego za nieuczciwe (niedozwolone), w tym również o skutku w postaci ewentualnego upadku umowy.

XI. Skutek stosowania abuzywnych klauzul dot. ubezpieczenia niskiego wkładu własnego

Regulacja przepisów o niedozwolonych postanowieniach umownych, a zwłaszcza art. 385¹ § 1 k.c., nie pozostawia wątpliwości, że postanowienia dotknięte abuzywnością „nie wiążą konsumenta”. Zwrócić jednocześnie należy uwagę, że orzeczenie sądu, który stwierdza niedozwolony charakter postanowienia umownego, ma charakter deklaracyjny zarówno wówczas, gdy sąd orzeka w ramach kontroli incydentalnej, jak i wtedy, gdy dokonuje kontroli abstrakcyjnej²¹. W konsekwencji uznać należy, że orzeczenie o uznaniu postanowienia wzorca umowy za niedozwolone jest bezskuteczne *ex tunc*²² (niedozwolone postanowienia umowne są bezskuteczne w stosunku do konsumentów od początku zawarcia umowy).

Powyższa interpretacja analizowanego przepisu kodeksu cywilnego wynika również z orzecznictwa TSUE, który wskazał, że „art. 6 ust. 1 Dyrektywy należy interpretować w ten sposób, że warunek umowy uznany za nieuczciwy należy co do zasady uznać za nigdy nieistniejący, tak by nie wywoływał on skutków wobec konsumenta. W związku z tym sądowe stwierdzenie nieuczciwego charakteru takiego warunku powinno mieć co do zasady skutek w postaci przywrócenia sytuacji prawnej i faktycznej konsumenta, w jakiej znajdowałby się on w braku rzeczonego warunku”²³.

Należy wskazać, że brak związania konsumentów stosowanymi przez banki klauzulami niedozwolonymi określającymi ubezpieczenie niskiego wkładu własnego skutkuje *de facto* brakiem umownej podstawy prawnej do wymagania od kredytobiorcy uiszczenia tego

¹⁶ Wyrok TSUE z dnia 30 maja 2013 r. w sprawie o sygn. C-488/11, pkt 49 i 50.

¹⁷ Wyrok TSUE z dnia 14 czerwca 2012 r. w sprawie o sygn. C-618/10, pkt 63.

¹⁸ Wyrok TSUE z dnia 21 lutego 2013 r. w sprawie o sygn. C-472/11, pkt 28.

¹⁹ Wyrok SN z dnia 19 kwietnia 2007 r., sygn. akt I CSK 27/07; wyrok SN z dnia 14 lipca 2017 r., sygn. akt II CSK 803/16.

²⁰ Wyrok TSUE z dnia 4 czerwca 2009 r. w sprawie o sygn. C-243/08, pkt 33; wyrok TSUE z dnia 21 lutego 2013 r. w sprawie o sygn. C-472/11, pkt 31.

²¹ Zob. m.in. A. Olejniczak, Komentarz do art. 385¹ Kodeksu cywilnego [w:] A. Kidyba (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania - część ogólna, Warszawa 2014 r.; M. Namysłowska, T. Skoczny, Ekspertyza naukowa: Możliwość i sposoby eliminacji z obrotu prawnego postanowień umownych uznanych przez Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów za abuzywne, Warszawa 2015 r., s. 16.

²² M. Namysłowska, T. Skoczny, Ekspertyza naukowa: Możliwość i ..., *op. cit.*, s. 16; M. Bednarek, Wzorce umów [w:] Z. Radwański (red.), System prawa prywatnego. Prawo zobowiązań - część ogólna. Tom 5, Warszawa 2006, s. 666. Analogiczne stanowisko w tej sprawie zostało zaprezentowane przez Rzecznika Finansowego w Raporcie z 2016 r. dot. analizy prawnej wybranych postanowień umownych stosowanych przez banki w umowach kredytów indeksowanych do waluty obcej lub denominowanych w walucie obcej zawieranych z konsumentami: „klauzule o charakterze niedozwolonym są bezskuteczne i nie wiążą konsumentów *ex tunc*. W toku kontroli abstrakcyjnej lub incydentalnej fakt bezskuteczności danego postanowienia zostaje jedynie potwierdzony orzeczeniem o charakterze deklaratoryjnym”.

²³ Wyrok TSUE z dnia 21 grudnia 2016 r. w sprawach połączonych o sygn. C-154/15, C-307/15 i C-308/15, pkt 61.

rodzaju ubezpieczenia. Nie jest przy tym możliwe uzupełnienie umowy w tym zakresie zarówno przez sąd, jak i przez bank.

W wyroku z dnia 30 kwietnia 2014 r. TSUE uznał, że art. 6 ust. 1 Dyrektywy 93/13 nie stoi na przeszkodzie temu, by sąd krajowy uchylił, zgodnie z zasadami prawa zobowiązań, nieuczciwy warunek (niedozwolone postanowienie umowne) poprzez zastąpienie go przepisem prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym. Jak wskazał TSUE w tym wyroku „fakt zastąpienia nieuczciwego warunku tego rodzaju przepisem - w przypadku którego, jak wynika z motywu trzynastego dyrektywy 93/13, zakłada się, że nie zawiera nieuczciwych warunków - w zakresie, w jakim dostarcza on rozwiązania, dzięki któremu umowa może dalej obowiązywać (...) i wciąż wywoływać wiążące skutki względem stron, jest w pełni uzasadniony w świetle celu dyrektywy 93/13”²⁴.

Niemniej jednak w polskich przepisach prawa nie ma przepisów dyspozytywnych, które mogłyby mieć w tej sytuacji zastosowanie i skutecznie zastąpiłyby abuzywne klauzule dotyczące ubezpieczenia niskiego wkładu własnego zawarte w wykonywanych obecnie umowach kredytowych. W konsekwencji, zdaniem Prezesa UOKiK, uznanie postanowienia dotyczącego tego rodzaju ubezpieczenia za abuzywne, czyni bezzasadnym żądanie przez bank od konsumenta uiszczenia składek lub regulowania opłat z tego tytułu.

Należy przy tym podkreślić, iż Prezes Urzędu stanowczo sprzeciwia się możliwości modyfikacji i uzupełnienia umów w tym zakresie przez sądy. Prezes Urzędu podziela przy tym stanowisko TSUE, zgodnie z którym „gdyby sąd krajowy mógł zmieniać treść nieuczciwych warunków zawartych w takich umowach, uprawnienie takie mogłoby zagrażać realizacji długoterminowego celu ustanowionego w art. 7 dyrektywy 93/13. Uprawnienie to przyczyniłoby się bowiem do wyeliminowania zniechęcającego skutku wywieranego na przedsiębiorców poprzez zwykły brak stosowania takich nieuczciwych warunków wobec konsumentów, ponieważ wciąż byłiby oni skłonni do stosowania rzeczonych warunków ze świadomością, że nawet gdyby miały one zostać unieważnione, to umowa może jednak zostać uzupełniona w niezbędnym zakresie przez sąd krajowy, tak aby zagwarantować w ten sposób interes rzeczonych przedsiębiorców”²⁵.

Trybunał w wielu swoich orzeczeniach²⁶ podnosi bowiem, że klauzule abuzywne powinny wiązać się z odstrasającym dla przedsiębiorców efektem, również kosztem ich interesów. Wykładnia taka jest zgodna z intencją ustawodawcy europejskiego, który w art. 7 ust. 1 Dyrektywy założył, że Państwa Członkowskie zapewnią stosowne i skuteczne środki mające na celu zapobieganie stałemu stosowaniu nieuczciwych warunków w umowach zawieranych przez sprzedawców i dostawców z konsumentami. W tym miejscu, na marginesie należy dodać, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem TSUE²⁷, Dyrektywa 93/13 opiera się na założeniu, że konsument jest słabszą stroną niż przedsiębiorca i konieczne jest zapewnienie mu wysokiego poziomu ochrony.

Reasumując, w ocenie Prezesa UOKiK, postanowienia dotyczące ubezpieczenia niskiego wkładu własnego sformułowane w sposób spreczny z dobrymi obyczajami oraz rażąco naruszający interesy konsumentów, mogą być uznane za abuzywne, a tym

²⁴ Wyrok TSUE z dnia 30 kwietnia 2014 r. w sprawie o sygn. akt C-26/13, pkt 81.

²⁵ Wyrok TSUE z dnia 30 kwietnia 2014 r. w sprawie o sygn. akt C-26/13, pkt 79; podobnie stwierdził TSUE w wyroku z dnia 14 czerwca 2012 r. w sprawie o sygn. akt C-618/10, pkt 65 oraz w wyroku z dnia 21 grudnia 2016 r. w sprawach połączonych o sygn. C-154/15, C-307/15 i C 308/15, pkt 62 i 63.

²⁶ Wyrok TSUE z dnia 30 kwietnia 2014 r. w sprawie o sygn. C-26/13, pkt 83; wyrok TSUE z dnia 30 maja 2013 r. w sprawie o sygn. C-488/11, pkt 58; wyrok TSUE z dnia z dnia 14 czerwca 2012 r. w sprawie o sygn. C-618/10, pkt 69.

²⁷ Wyrok TSUE z dnia 30 kwietnia 2014 r. w sprawie o sygn. C-26/13, pkt 39; wyrok TSUE z dnia 14 czerwca 2012 r., pkt 39 i orzecznictwo tam przywołane.

samym bezskuteczne względem konsumentów. Z tego też względu opłaty/składki dotychczas naliczone i pobrane przez banki od konsumentów na podstawie niedozwolonych postanowień umownych mogą być uznane za nienależne, gdyż zostały naliczone bez umownej podstawy prawnej.

Z up. PREZESA
URZĘDU OCHRONY KONKURENCJI I KONSUMENTÓW
WŁCZ. PREZESA
Dorota Karcewska